

СТЕПОКА УКРАЇНА
ОРНАМЕНТ

Видавць
Олександр
Савчук

Видання здійснене за підтримки
Дмитра КАЗАНІНА,
власника і директора
транспортно-логістичної компанії
TEUS

СТЕПОРА УКРАЇНА ОРНАМЕНТ

Видавець Олександр Савчук
Одеський національний художній музей
Харків—Одеса
2026

УДК 728.6.048(477.74)

С 79

С 79 Степова Україна. Орнамент : [альбом] / передм. : Дмитро Казанін, Катерина Кулай, Ольга Косміна ; післямова : Михайло Селівачов ; упоряд. Олександр Савчук. Репринт. відтворення вид. 1929 р. Харків ; Одеса : Видавець Олександр Савчук ; Одеський національний художній музей, 2026. 96 с., 30 іл.

ISBN 978-617-8157-14-2

Перше перевидання унікальної праці 1929 року «Степова Україна. Орнамент» здійснено із збереженням оригінальної орфографії. Альбомна частина містить 30 окремих кольорових аркушів із замальовками орнаментів, що ними оздоблювали селянські хати Одещини. Видання доповнено трьома передмовами та післямовою, які актуалізують працю сторічної давнини.

Репринтна частина друкується за: Степова Україна. Орнамент: [альбом] / уклад., худож. О. Бричевська ; керівник роботи В. Х. Заузе ; викон. В. Робочий [та ін.]. Одеса : Одес. політехнікум образотвор. мистецтв, 1929. 38 арк. : іл.

Висловлюємо подяку Одеській національній науковій бібліотеці за допомогу в оцифруванні оригінального видання.

УДК 728.6.048(477.74)

ISBN 978-617-8157-14-2

© Дмитро Казанін, Катерина Кулай,
Ольга Косміна, передмови, 2026
© Михайло Селівачов, післямова, 2026
© Видавець Олександр Савчук, 2026

ЗМІСТ

Слово від мецената. <i>Дмитро Казанін</i>	7
Передмова. <i>Катерина Кулай</i>	8
Вступне слово. <i>Ольга Косміна</i>	10
СТЕПОВА УКРАЇНА. ОРНАМЕНТ	11
[Передмова. <i>В. Х. Заузе</i>]	17
Назва таблиць	20
[Альбом]	21
Загадки «Степової України» (замість післямови). <i>Михайло Селівачов</i>	81

СЛОВО ВІД МЕЦЕНАТА

Є речі, цінність яких неможливо виміряти ані грошима, ані часом. До них належать свідчення про те, ким ми були, як жили, що створювали та передавали наступним поколінням. Саме таким свідченням є альбом «Степова Україна. Орнамент», виданий у 1929 році.

Цей альбом зберіг не лише зразки народного мистецтва. Він зафіксував пам'ять про світ, якого вже немає: розписи селянських хат і печей, орнаменти килимів, кольори та символи степової України початку XX століття. Те, що колись було природною частиною повсякденного життя, сьогодні стало безцінним документом нашої культури.

Особливо важливо, що ця праця присвячена Півдню України. Історію цього регіону часто розповідають через події, кордони, економіку чи воєнні процеси. Натомість культура дозволяє побачити інший вимір — людей, їхню творчість, відчуття краси та приналежності до своєї землі. Цей альбом нагадує нам, що українська ідентичність Півдня має глибоке коріння, яке проявляється не лише в історичних документах, а й у народному мистецтві.

Сьогодні збереження культурної спадщини набуває особливого значення. Ми звикли думати про нього як про охорону музеїв чи архівів, але воно має багато форм. Це і реставрація пам'яток, і підтримка культурних інституцій, і дослідницька робота, і перевидання книжок, які повертають у суспільний обіг важливі джерела нашої пам'яті.

У час, коли багато матеріальних свідчень нашої культури втрачено або знищено, особливої ваги набувають такі видання. Вони допомагають нам досліджувати власну землю глибше —

не через стереотипи чи загальні уявлення, а через конкретні історії, образи та традиції людей, які жили тут до нас.

Для мене ця книга має особливе значення. Значна частина мого життя та професійного шляху пов'язана з українським Півднем — регіоном, який є ключовим транспортно-логістичним хабом і одним із центрів міжнародної торгівлі України. Водночас Південь — це значно більше, ніж порти, транспортні маршрути та економічні зв'язки. Це земля з глибокою історією, самобутньою культурою та сильними традиціями, які формують її характер і є невід'ємною частиною української ідентичності.

З роками я все більше переконуюся: розвиток країни неможливий без поваги до її минулого. Ми можемо будувати сучасну економіку, створювати нові підприємства та розвивати інфраструктуру, але все це матиме справжню цінність лише тоді, коли ми зберігатимемо власну культурну пам'ять і передаватимемо її наступним поколінням.

Саме тому підтримка цього перевидання для мене — не просто честь, а особиста відповідальність і внесок у збереження української спадщини.

Сподіваюся, що цей альбом стане джерелом натхнення для дослідників, митців і всіх, хто цікавиться українською культурою. Адже що більше ми знаємо про власну землю, то глибше розуміємо, хто ми є, і тим упевненіше будемо майбутнє України.

Дмитро Казанін,
власник і директор
транспортно-логістичної
компанії TEUS

ПЕРЕДМОВА

Культура живе доти, доки ми здатні про неї дбати разом.

Перевидання альбому «Степова Україна. Орнамент» стало можливим завдяки об'єднанню зусиль багатьох людей та інституцій, кожна з яких зробила свій внесок у повернення цього унікального видання до сучасного читача.

Одеський художній фаховий коледж імені М. Б. Грекова передав альбом до колекції Одеського національного художнього музею в межах виставкового проєкту «Плеяди: До 160-річчя Одеського художнього фахового коледжу». Видавець Олександр Савчук взявся за його підготовку до друку. Меценат Дмитро Казанін підтримав видання, зробивши його появу можливою. Саме так народжуються проєкти, що працюють на майбутнє.

Сьогодні, коли українська культура проходить через чергове випробування на міцність, особливо гостро відчувається цінність співпраці. Жодна інституція, жодна окрема людина не здатна самотійно зберегти всі шари нашої спадщини. Але разом ми можемо значно більше: досліджувати, архівувати, видавати, популяризувати та передавати далі знання про нашу культуру.

Для Одеського національного художнього музею це перевидання є не лише поверненням важливого історичного документа. Це приклад того, як спільна робота формує культурну стійкість. Адже стійкість культури вимірюється не лише кількістю збережених пам'яток чи колекцій. Вона вимірюється здатністю суспільства об'єднуватися навколо них, знаходити ресурси для

їхнього збереження та створювати нові можливості для їхнього осмислення.

Альбом «Степова Україна. Орнамент» є результатом дослідницької роботи, що зафіксувала культурні особливості українського Півдня на початку XX століття. Сьогодні ці матеріали допомагають нам краще відчувати власне коріння, спробувати, зрозуміти його не лише через історичні факти, а й через щоденну творчість людей, естетичні традиції та відчуття краси.

Доля цього альбому є наочним прикладом випробувань, через які проходили дослідження з української культури у радянську добу. Створений у 1929, він був приречений на замовчування або свідоме знищення. Проєкт «коренізація» добігав кінця й будь-які згадки про особливості української національної культури не відповідали вимогам революційного часу.

Але після десятиліть забуття цей альбом отримав друге дихання. У 1991 році до художнього училища імені М. Б. Грекова прийшов Сергій Сергійович Шевельов й був вражений побаченим — унікальну збірку літографій студенти використовували для вирізок з радянського журналу «Огоньок». На альбомі навіть не було інвентарних номерів, що саме по собі говорить про ставлення до раритетного видання початку XX століття. Згодом йому вдалося надихнути викладачів та студентів почати працювати з орнаментами «Степової України». А з часом з'явилися й різноманітні набори посуду, що їх було прикрашено

орнаментами з цього альбому. Один з таких наборів був представлений на виставці «Плеяди».

Відтоді як Україна стала незалежною державою, питання ідентичності набуває особливої ваги, а російська військова агресія загострює і виводить його на арену головної битви історичних наративів. Саме тому вивчення й популяризація української орнаментики отримує додаткові сенси.

Крім естетичної сторони питання, окремого дослідження потребує сакральна та світоглядна функції орнаменту — адже будь-який орнамент, що прикрашав оселю, міг виконувати функцію оберегу. З іншого боку, кожен його елемент передавав з покоління в покоління засадничі уявлення про світобудову, взаємини з природними стихіями та предками.

Таким чином, подібні видання стають більше ніж історичними артефактами, які допомагають нам відкривати малодосліджені сторінки української культури, — вони торують шлях до розуміння самих себе.

Ми вдячні всім, хто долучився до появи цього видання. Його історія ще раз нагадує: культура є спільною справою. І саме через довіру, партнерство та об'єднання зусиль ми можемо не лише зберігати спадщину, а й створювати підґрунтя для її подальшого розвитку.

Катерина Кулай,
директорка Одеського
національного художнього музею

ВСТУПНЕ СЛОВО

Альбом «Степова Україна. Орнамент» – унікальна пам'ятка українського декоративного мистецтва, створена у 1929 році викладачами та студентами Одеського політехнікуму образотворчого мистецтва. Видання стало важливим свідченням багатства народної творчості Півдня України, зберігши для наступних поколінь зразки традиційного настінного розпису українських осель.

Відомий графік, майстер офорту, професор Володимир Христіянович Заузе у передмові до видання зазначав, що 1928 року студентку поліграфічного відділу Олену Бричевську було відраджено на Одещину із завданням зібрати все, що є типовим для степового малярства української народної творчості.

Альбом містить 30 окремих кольорових аркушів із замальовками орнаментів, якими оздоблювали селянські хати Одещини. Ці роботи є цінним свідченням багатства народного декоративного мистецтва Півдня України, його колористичної виразності та художньої самобутності.

Настінні розписи в традиційній архітектурі народного житла відігравали важливу роль в оздобленні інтер'єру. У степових регіонах України мистецтво настінного малярства досягло особливої художньої довершеності, поєднавши декоративну виразність, тонке відчуття кольору та глибокий зв'язок із народною традицією. Найпоширенішими були рослинні орнаменти типу «вазон», що прикрашали як зовнішні, так і внутрішні стіни осель.

Для Одеського художнього фахового коледжу імені М. Б. Грекова ця спадщина має особливе значення, адже є невід'ємною

частиною історії закладу та української культури загалом. У 2025 році альбом було подаровано до фондів Одеського національного художнього музею, що відкрило можливість для його перевидання та нового осмислення у сучасному культурному просторі.

Хочеться особливо зазначити, що сьогодні здобувачі освіти Одеського художнього фахового коледжу імені М. Б. Грекова продовжують традиції українського художньо-декоративного мистецтва, використовуючи мотиви орнаментів зі «Степової України» у сучасних творчих проєктах, зокрема в розписах гільз. Таке переосмислення народної спадщини поєднує історичну пам'ять із сучасністю, надаючи традиційному орнаменту нового символічного звучання та підкреслюючи незламність української культури.

Ми щиро віримо, що це видання стане важливим джерелом для дослідників, художників, студентів і всіх шанувальників українського народного мистецтва, а також сприятиме збереженню й популяризації національної культурної спадщини.

Ольга Косміна,
т. в. о. директора
Одеського художнього фахового
коледжу імені М. Б. Грекова,
Заслужена працівниця
культури України